

BOGNA KACZOROWSKA*

WIZJA WYKŁADNI UMÓW W PROJEKCIE KSIĘGI PIERWSZEJ KODEKSU CYWILNEGO

WPROWADZENIE

Problematyka wykładni oświadczeń woli, w tym zwłaszcza w kontekście umów zobowiązaniowych, zasługuje na wyeksponowanie jako zagadnienie zyskujące na znaczeniu w wymiarze ogólnoeuropejskim wraz z postępującym rozwojem rynku oraz intensyfikacją i wzrostem złożoności transakcji rynkowych. W doktrynie akcentuje się wagę wykładni oświadczeń woli jako instytucji prawa prywatnego stanowiącej instrument bardzo istotny dla szeroko rozumianego obrotu, zarówno profesjonalnego, jak i pozbawionego tego przymiotu¹, co uwidacznia się w sposób symptomatyczny szczególnie w optyce stosunków umownych. Umowy obligacyjne zyskują rolę kluczowego czynnika determinującego funkcjonowanie podmiotów prawa cywilnego w realiach rynkowych, w tym zwłaszcza na wspólnym rynku Unii Europejskiej; traktowane są jako „obszar strategiczny” każdej organizacji społecznej, jako narzędzie o znaczeniu fundamentalnym dla samookreślenia się jednostek w sferze majątkowej i regulowania interesów prywatnych². Ze względu na zarysowane wyżej uwarunkowania wynikające ze specyfiki współczesnego obrotu kontraktowego, a także skalę i siłę oddziaływania instytucji umowy cywilnoprawnej na

* Autorka jest doktorantką Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego i aplikantką radcowską.

¹ Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli (studium prawnoporównawcze)*, Studia Prawa Prywatnego 2007, nr 3-4, s. 5; zob. też E. Roca: *The Interpretation of Contracts in accordance with the Principles of European Contract Law* (w:) *W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Rajskiemu*, pod red. A. Brzozowskiego, W. Kocota, K. Michałowskiej, Warszawa 2007, s. 173; M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 8, s. 11.

² Por. C. Iurill: *Autonomia contrattuale e garanzie nella vendita di beni di consumo*, Milano 2004, s. 1.

płatycznie stosunków majątkowych, zagadnienie wykładni kontraktów jest obecnie coraz częściej podejmowane w cywilistycznej literaturze przedmiotu i staje się przedmiotem refleksji prowadzonej przez środowisko doktryny z zakresu prawa prywatnego, które dostrzega potrzebę popularyzowania tej tematyki zarówno na płaszczyźnie naukowej, jak i wśród prawników praktyków³.

Próba zoptymalizowania systemu reguł interpretacyjnych w odniesieniu do umów została podjęta w przedstawionym w październiku 2008 r. przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego działającą przy Ministrze Sprawiedliwości (dalej jako: KKPC) projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego⁴. Zaproponowana nowa regulacja dotycząca materii wykładni umów (tytuł IV „Czynności prawne”, dział II „Interpretacja oświadczeń woli”) stanowi swoistą reakcję nie tylko na eksponowane w literaturze przedmiotu⁵ mankamenty dotychczasowego modelu kodeksowego, ale w szerszym ujęciu także na potrzeby wynikające ze specyfiki przedmiotowej materii, jedynie z pozoru nieskomplikowanej, a w istocie — ze względu na trudności wiążące się z praktycznym wdrożeniem rozwiązań normatywnych — stanowiącej poważne wyzwanie zarówno dla dogmatyki, jak i ustawodawstw krajowych. W tym kontekście jednym z godnych rozważenia aspektów jest zakres oddziaływania na krajowe rozwiązania legislacyjne (w tym dotyczące wykładni umów) najnowszych propozycji o charakterze prawa modelowego, formułowanych w powstających w ramach procesu europeizacji prawa cywilnego projektach o charakterze *soft law*, takich jak Zasady Europejskiego Prawa Umów (*Principles of European Contract Law*) (dalej jako: PECL)⁶, Wspólny System Odniesienia (*Draft Common Frame of Reference*) (dalej

³ M. Romanowski: *Reguły wykładni umów w świetle projektu nowego kodeksu cywilnego*, wykład wygłoszony w dniu 1 marca 2010 r. w ramach „poniedziałków radcowskich” organizowanych przez Komisję do spraw doskonalenia zawodowego Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego — reguły wykładni umów*, materiały szkoleniowe z wymienionego wyżej wykładu; G. Alpa: *Lectio straordinaria in tema di ermeneutica contrattuale*, wykład wygłoszony w dniu 6 marca 2009 r. podczas konferencji pt. *L'interpretazione del contratto nella prassi italiana e nei progetti di uniformazione del diritto europeo* zorganizowanej przez Scuola di Giurisprudenza Università Commerciale Luigi Bocconi w Mediolanie; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 5 i n.; zob. też E. Roca: *The Interpretation...*, *op. cit.*, s. 173.

⁴ KKPC: *Projekt Księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z uzasadnieniem*, Warszawa 2008, tekst dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.ms.gov.pl/kkpc/kkpc.php>. Por. KKPC: *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, pod red. A. Flisek, Warszawa 2009 (dalej jako: *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*); KKPC: *Sprawozdanie z działalności w roku 2008*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2009, z. 2, s. 573–574. Zob. też M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce wobec rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Rozważania na tle projektu księgi pierwszej Kodeksu cywilnego*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2009, nr 3, s. 19–29; *Kodeks pisany dla obywatela*, wywiad przeprowadzony z Z. Radwańskim przez R. Reiwerę, *Na wokandzie* 2010, nr 3, s. 15; M. Domagalski: *Kontrahentów pogodzą dodatkowe reguły*, *Rzeczpospolita* (dział: Prawo co dnia) z 26 lipca 2010 r., nr 172 (8683), s. C1.

⁵ Por. zwłaszcza E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 5, 39; J. Rajski, *Wykładnia kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów* (w: *Studia z prawa prywatnego gospodarczego. Księga pamiątkowa ku czci prof. I. Weissa*, Kraków 2003, s. 265.

⁶ Commission on European Contract Law (Lando Commission): *Principles of European Contract Law. Part I and II*, ed. O. Lando, H. Beale, The Hague 1999; *Principles of European Contract Law. Part III*, ed. O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann, The Hague–London–Boston 2003, http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/; tekst polskojęzyczny PECL, cz. I i II, M.A. Zachariasiewicz, J. Beldowski (tłum. z jęz. angielskiego i francuskiego): *Europejskie prawo umów. Principles of European Contract Law. Les principes du*

jako: DCFR)⁷ oraz Zasady Obowiązującego Wspólnotowego Prawa Umów (*Principles of the Existing European Contract Law*, PEECL) (dalej jako: *Acquis Principles*)⁸, redagowanych przez grupy badawcze skupiające wybitnych cywilistów europejskich. Literatura przedmiotu akcentuje bowiem doniosłe znaczenie materialnych reguł wykładni prawa kontraktów zawartych w cytowanych zbiorach zasad, które, pełniąc funkcję zbliżoną do roli ogólnych zasad prawa, okazują się cennym instrumentem zarówno w procesie interpretacji umów, jak i przepisów prawa⁹.

Wątek rekodyfikacji polskiego prawa cywilnego w kontekście założeń projektu KKPC został wyeksponowany w literaturze przedmiotu¹⁰, jednak poziom dyskusji środowiska prawniczego na temat oceny poszczególnych propozycji nowej księgi pierwszej kodeksu cywilnego uznawany jest w piśmiennictwie za niezadowalający¹¹. Podjęta analiza zaproponowanych przez twórców projektu regulacji

droit europeen des contrats. Zasady europejskiego prawa umów, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2004, z. 3, s. 814 i n.; cz. III, J. Beldowski, A. Kozioł (tłum. z jęz. angielskiego i francuskiego): *Principles of European Contract Law, part. III. Les principes du droit europeen du contrat, partie III. Zasady europejskiego prawa umów, część III*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2006, z. 3, s. 860 i n. Zob. też m.in. M. Kaczorowska: *Kontrowersje wokół unifikacji prawa prywatnego w Europie w świetle projektu Europejskiego Kodeksu Cywilnego*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2007, nr 2, s. 32 i n.; E. Wiczcerek: *Zasady Europejskiego Prawa Umów*, Gdańsk 2005. Szczegółowo na temat regulacji dyrektyw wykładni umów w PECL zob. zwłaszcza M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 11–18; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2004, nr 9, s. 12–18.

⁷ Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition*, ed. C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al., Sellier. European Law Publishers GmbH, Munich 2009. Zgodnie z pierwotnymi założeniami twórców rola cytowanego dokumentu miała sprowadzać się do sprzyjania zmniejszeniu różnic pomiędzy systemami prawa cywilnego państw Unii Europejskiej. DCFR ma stanowić źródło zasad, reguł, koncepcji i pojęć dla twórców aktów normatywnych, na poziomie zarówno krajowym, jak i unijnym. Struktura projektowanego opracowania, wykorzystującego metodę prawnooporównawczą, zbliżona jest do kodyfikacji prawa prywatnego, w której poszczególne regulacje opatrzone są komentarzami, przykładami oraz danymi o obowiązujących unormowaniach Unii Europejskiej oraz krajowych (na wzór amerykańskiego *restatement*; na ten temat zob. zwłaszcza M. Kaczorowska: *Rola restatements w procesie europeizacji prawa prywatnego*, *Radca Prawny* 2010, nr 1, s. 35–43); por. też M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce...*, *op. cit.*, s. 20–21; P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych w projekcie Common Frame of Reference i w Principles of the Existing EC Contract Law (cz. I)*, *Rejent* 2008, nr 4, s. 22–54; C. von Bar: *Między projektem naukowym a politycznym kształtowaniem woli: funkcje i struktura Wspólnego Systemu Odniesienia*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2009, z. 2, s. 357–370; M. Wach: *Europejskie prawo umów — zmagania między ideą jednolitego rynku, teorią prawa, praktyką i polityką*, *Radca Prawny* 2010, nr 6, s. 85 i n.

⁸ European Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group): *Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles). Contract I. Precontractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms*, Sellier, Munich 2007; Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group): *Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles) — Contract II: General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services*, Munich 2009; zob. też M. Pecyna (przekład polski): *Principles of the Existing EC Contract Law ('Acquis Principles')*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2008, z. 3, s. 816–865. Por. zwłaszcza P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych w projekcie Common Frame of Reference i w Principles of the Existing EC Contract Law (cz. II)*, *Rejent* 2008, nr 5, s. 42–62.

⁹ Por. E. Łętowska: *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań (w:) System prawa prywatnego*, t. 5, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006, s. 29–30.

¹⁰ M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce...*, *op. cit.*, s. 19–29.

¹¹ Por. zwłaszcza M. Bieniak: *Autonomia woli stron w projekcie księgi pierwszej kodeksu cywilnego — uwagi na tle art. 98 projektu*, *Palestra* 2010, z. 9–10, s. 107.

odnoszących się do wykładni umów wpisuje się w postulaty zainicjowania pogłębianej debaty nad planowanym kierunkiem zmian jurydycznego ujęcia najistotniejszych instytucji polskiego prawa cywilnego w nowym kodeksie cywilnym oraz stanowi przyczynek do gruntownego studium mającego służyć weryfikacji stopnia, w jakim nowe rozwiązania mogłyby czynić zadość współczesnym wyzwaniom obrotu cywilnoprawnego i kryterium efektywności, a także gwarantować usprawienie stosowania reguł interpretacyjnych w praktyce.

I. NOMENKLATURA

Symptomatyczne jest, że w obowiązującej regulacji kodeksowej poświęconej problematyce wykładni oświadczeń woli¹² polski ustawodawca nie operuje w ogóle terminologią obejmującą pojęcia wykładni bądź interpretacji, posługuje się natomiast formułą „tłumaczyć oświadczenie woli”. Identyczny zwrot użyty został w opatrzonym tytułem „Tłumaczenie oświadczeń woli” rozdziale X działu I tytułu II kodeksu zobowiązań z 1933 r. (dalej jako: k.z.)¹³. Tym samym kluczowym dla normatywnej konstrukcji wykładni i preferowanym z punktu widzenia techniki legislacyjnej okazał się termin „tłumaczenie”, zyskując w konsekwencji szczególną kwalifikację w kategoriach języka prawnego. Nawiązanie do istoty translatoryki w kontekście analizy problematyki wykładni uzasadnione jest występowaniem w istocie swoistej analogii do tłumaczenia jako czynności wielowersyjnej dokonywanej w ramach procesu przekładu z języka źródłowego na język docelowy. Podkreślenia wymaga, że w literaturze przedmiotu pojęcia „tłumaczenie” używa się zamiennie z upowszechnionymi w języku prawniczym określeniami „wykładnia” i „interpretacja”¹⁴.

¹² Zob. art. 65 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. — Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.).

¹⁴ Por. Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli* (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2008, s. 39; Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1992, s. 9. W polskiej literaturze przedmiotu zdecydowanie dominuje terminologia uwzględniająca pojęcia „wykładnia” lub „interpretacja”, jednak przedstawiciele doktryny posługują się w publikowanych opracowaniach także określeniem „tłumaczenie”; por. zwłaszcza P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny*, t. I, *Komentarz do artykułów 1–534*, pod red. E. Gniewka, Warszawa 2004, s. 237 i n.; A. Wypiórkiewicz (w:) *Kodeks cywilny. Praktyczny komentarz z orzecnictwem*, t. I, art. 1–352, pod red. B. Bociąg, Warszawa 2005, s. 169. Obok pojęcia wykładni, w odniesieniu do systemów prawnych o rodowodzie anglosaskim, używane bywa określenie *construction* (od *construe* — *to interpret the meaning of (something)* — interpretować, wyjaśniać, tłumaczyć, przekładać (dosłownie) na inny język) (por. J. Jaślan, H. Jaślan: *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej angielsko-polski*, Warszawa 1991, s. 155); *construction of contract* — wykładnia umów (por. J. Pieńkos: *Polsko-angielski słownik prawniczy*, Zakamycze 2002, s. 438; por. też *Collins Cobuild English Language Dictionary*, London and Glasgow 1987, s. 302). Zob. też A. Jedliński, J. Mędrzecka: *Zasada swobody umów a ważność czynności prawnej*, Rejent 2003, nr 5, s. 88. Podkreśla się jednak, powołując się na dorobek judykatury, że w prawie anglosaskim należy dokonywać rozróżnienia między pojęciem *interpretation* (rozumianym jako egzegeza woli uzewnętrznionej, wyrażonej) i *construction* (dotyczącym rekon-

Znamienny okazuje się kierunek zmian polskiego systemu prawnego zaproponowany przez KKPC w poświęconym czynnościom prawnym tytule IV księgi pierwszej kodeksu cywilnego. Projektodawca zdecydował się opatrzyć dział II tytułem „Interpretacja oświadczeń woli”¹⁵, niejako dystansując się w ten sposób od powszechnej dotychczas w praktyce i dominującej w piśmiennictwie cywilistycznym tendencji do operowania przede wszystkim pojęciem wykładni. W tego typu posunięciu w aspekcie nazewniczym (niezależnie od kluczowych zmian merytorycznych oraz z zakresu systematyki unormowania kodeksowego) upatrywać można wyraz dążenia do ujednoczenia terminologicznego i względ na postulaty dotyczące zapewnienia odpowiedniego poziomu konwergencji w dziedzinie normatywnej regulacji materii prawa kontraktowego w europejskim obszarze prawnym¹⁶. Świadczy o tym zwłaszcza uznanie przygotowywanych w ramach harmonizacji europejskiego prawa prywatnego przepisów DCFR za główne źródło inspiracji przy opracowywaniu omawianego projektu księgi pierwszej kodeksu cywilnego¹⁷. W istocie, w doktrynie akcentuje się znaczenie praktyczne niewiążących regulacji, takich jak DCFR czy PECL, przypisując im walor w postaci spełnianej funkcji porządkującej, systematyzującej złożoną dziedzinę szeroko rozumianego prawa kontraktowego.

II. WYODRĘBNIENIE OGÓLNYCH I SZCZEGÓŁOWYCH REGUŁ WYKŁADNI UMÓW

Prezentowane w literaturze przedmiotu krytyczne oceny obowiązującej obecnie kodeksowej regulacji dotyczącej interpretacji oświadczeń woli wskazują na niemożność zrekonstruowania na podstawie art. 65 k.c. rodzaju wartości preferowanych w procesie wykładni¹⁸. Zwraca się uwagę na eklektyczny charakter dyrektyw interpretacyjnych wynikających z przytoczonego przepisu oraz brak zorganizowania ich w spójny, transparentny system i wyznaczenia miarodajnego sposobu ich stosowania¹⁹.

Poprzestawanie na syntetycznej formule mieszczącej całokształt regulacji wykładni w jednym przepisie, bez nadawania normatywnego charakteru szczegółowym

strukcji woli według kryteriów obiektywnych). Por. D. Desiderio: *L'interpretazione dei contratti: un parallelismo con i sistemi di common law*, tekst dostępny na stronie internetowej: <http://www.altalex.com/index.php?idnot=9438>; A. Sirotti Gaudenzi: *Cenni sull'interpretazione del contratto nei sistemi di common law*, Studio Sirotti Gaudenzi 2008, *Approfondimenti*, s. 3, tekst dostępny na stronie: http://www.studiosirottigaudenzi.it/contratto_common_law_2008.pdf.

¹⁵ Por. M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce...*, *op. cit.*, s. 24.

¹⁶ M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, s. 18; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 28, 38–39.

¹⁷ Por. *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 101. Por. też M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce...*, *op. cit.*, s. 24, 28–29; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 28 i n.

¹⁸ Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 31.

¹⁹ *Ibidem*; *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 101. Por. też J. Rajski, *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 265.

regułom wykładni umów, bywa wprawdzie określane jako pewna zaleta²⁰, wszakże kształt większości współczesnych kodyfikacji krajowych oraz regulacji ponadnarodowych pozwala na wyprowadzenie wniosku o istotnych walorach wyodrębnienia i wprowadzenia wyraźnej regulacji szczegółowych reguł wykładni²¹. Konsekwentna całościowa jurydyzacja szczegółowych dyrektyw interpretacyjnych przyczynia się, poprzez uchylenie wątpliwości co do istnienia *de lege lata* wystarczającego uzasadnienia do ich stosowania (w procesie wyprowadzania ich z obowiązujących unormowań kodeksowych) i położenie kresu sytuacjom intuicyjnego dokonywania ocen przez interpretatorów, do usprawnienia i ułatwienia korzystania z instrumentarium wykładni²². Uwzględnienie przez projektodawców normatywnego podziału reguł wykładni umów na ogólne i szczegółowe w rozbudowanej regulacji kodeksowej wydaje się posunięciem trafnym, odpowiadającym postulatam dotyczącym rozważenia konieczności ewolucji kodeksowego ujęcia reguł interpretacyjnych²³.

W propozycji zaprezentowanej w projekcie wyraźnie zmanifestowano założenia aksjologiczne ogólnych reguł wykładni umów. Priorytetem procesu interpretacyjnego na tym etapie jest „odtworzenie” treści umowy zgodnie ze wspólną intencją stron²⁴. Z tak wyznaczonym celem podstawowym koresponduje rządząca ogólnymi regułami wykładni zasada swobody kontraktowania (*libertas contrahendi*), bazująca na teorii autonomii woli stron umowy²⁵. W świetle zacytowanej zasa-

²⁰ Por. KKPC: *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. Z. Radwańskiego, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2006, s. 50. Analogiczne głosy podnoszone są także w środowisku prawników praktyków prowadzących profesjonalną obsługę podmiotów gospodarczych, którzy zwracają uwagę na zagrożenie w postaci ograniczenia swobody orzeczniczej i dorobku sądów jako skutek planowanego wprowadzenia kodeksowej regulacji dodatkowych dyrektyw interpretacyjnych. Zastrzeżenia niektórych z zawodowych prawników budzi zwłaszcza perspektywa potencjalnego zawężenia — wskutek narzucenia przez kodeks szczegółowych reguł wykładni — zakresu stosowania przez sądy orzekające zasad słusznosciowych, takich jak dobre obyczaje kupieckie. W związku z tym zamiast rozszerzania regulacji kodeksowej proponuje się propagowanie szczegółowych dyrektyw wykładni w charakterze np. dobrych praktyk w działalności gospodarczej (por. M. Domagalski: *Kontrahentów pogodzą...*, *op. cit.*).

²¹ Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 34; M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 18; *Kodeks pisany dla obywatela*, s. 15. Wzrost sprecyzowania sytuacji kontraktowych stron umowy za sprawą objęcia projektowaną regulacją kodeksową szczegółowych dyrektyw interpretacyjnych dostrzegany jest także przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta, zwłaszcza z punktu widzenia interesów przedsiębiorców będących stronami transakcji typu B2B, w których dochodzi do wystąpienia rażącej asymetrii kontraktowej, ze względu na przewagę ekonomiczną silniejszego kontrahenta (por. M. Domagalski: *Kontrahentów pogodzą...*, *op. cit.*). Por. też J. Rajska: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 265–266.

²² Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 39.

²³ Por. M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 18; Z. Radwański (*Kodeks pisany dla obywatela*, s. 15) wskazuje, że zastosowanie obszerniejszej formuły reguł interpretacyjnych dotyczących oświadczeń woli, wzorowane na projektach europejskich, wpisuje się w dążenie do upodobnienia rozwiązania krajowego do kształtu dyrektyw wykładni występujących w UE, co sprzyja zadośćuczynieniu oczekiwaniom zagranicznych kontrahentów podmiotów polskich.

²⁴ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 2.

²⁵ *Ibidem*; por. też P. Machnikowski: *Swoboda umów według art. 353¹ k.c. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, *passim*; Z. Radwański: *Wiążąca moc czynności prawnych (w:) System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2008, s. 6 i n.; B. Kaczorowska: *Znaczenie współczesnej komparatystyki prawniczej na przykładzie analizy prawnoporównawczej swobody umów*, *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 2008, nr 5, s. 67–86.

dy, wywodzonej z dyspozycji art. 353¹ k.c., akcentowana jest kompetencja kontrahentów do samostanowienia, samodzielnego tworzenia swoistej postaci prawa (*lex contractus*), regulującego ich wzajemne relacje *inter partes*. Fenomen stosunków umownych, dla których charakterystyczne jest wyposażanie stron umowy we władzę wiązania się w określone relacje respektowane przez porządek prawny, powoduje, że strony zyskują tym samym status „prawodawców” w zakresie łączących je stosunków prawnych, które kreują, co w konsekwencji uzasadnia wnioszek o „samoobsługowym” charakterze prawa zobowiązań i daje podstawy do definiowania tej prawidłowości, zgodnie z konstatacją M. Romanowskiego, jako przejawu najdoskonalszej demokratyzacji stosunku prawnego²⁶. Legitymizacja ze strony systemu prawnego dla autonomicznej woli kontrahentów, wyrażanej w postaci węzła umownego, znajduje swoje podstawy w ogólnym założeniu ustawodawcy, że to strony dysponują najlepszą wiedzą na temat pożądaney i najbardziej adekwatnej — z punktu widzenia realizacji ich indywidualnych interesów — treści łączącego je stosunku prawnego. W ten sposób aktualizuje się prawnie relewantna funkcja *legis contractus*, której strony są zarówno twórcami (prawodawcami), jak i użytkownikami²⁷.

Szczegółowe reguły wykładni umów pełnią natomiast funkcję precyzującą zasady postępowania w ramach reguł ogólnych oraz znajdują zastosowanie w razie niesatysfakcjonującego wyniku wykładni dokonanej na podstawie reguł ogólnych²⁸. Ich wyodrębnienie i szerokie uregulowanie w przepisach projektowanej księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego ocenia się jako pożądane i trafne.

Założeniem projektodawców było dokonanie modyfikacji obowiązującego obecnie unormowania kodeksowego z zachowaniem kombinowanej metody wykładni²⁹.

III. OGÓLNE REGUŁY WYKŁADNI

Podstawowa reguła, otwierająca proces „odtworzenia” treści umowy, zawarta została przez projektodawców w art. 86 § 1 nowej księgi pierwszej kodeksu cywilnego, któremu nadano brzmienie: „Umowę należy interpretować zgodnie ze wspólnym zamiarem stron, nawet gdy co innego wynika z jej dosłownego znaczenia”. W doktrynie zwraca się uwagę, że jako jedyna znajduje ona wprost odpowiednik w dotychczasowym unormowaniu art. 65 § 2 k.c.³⁰ Ewidentny jest subiektywny

²⁶ M. Romanowski: *wykład Reguły wykładni umów w świetle projektu nowego kodeksu cywilnego*; M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17.

²⁷ *Ibidem*; P. Machnikowski: *Swoboda umów...*, *op. cit.*, s. 129 i n.

²⁸ Por. M. Kaczorowska: *Rekodyfikacja prawa cywilnego w Polsce...*, *op. cit.*, s. 24; *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 103.

²⁹ *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 101; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 5, 31.

³⁰ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 3. Analogiczną formułę przybrał art. II–8:101 ust. 1 DCFR. Por. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 35; E. Rott-Pie-

charakter przedmiotowej regulacji, przyznającej prymat rozumieniu umowy zgodnie ze „wspólną wolą stron”. Tym samym, w razie rozbieżności, wynik wykładni literalnej, bazującej na „dosłownym brzmieniu umowy”, tj. uwzględniającej rozumienie umowy uzyskiwane na płaszczyźnie semantycznej, dzięki zastosowaniu reguł syntaktycznych, ustępuje miejsca wynikowi wykładni subiektywnej, respektującej postulatory teorii woli³¹. Hipotetyczne zastosowanie powyższej reguły może wiązać się z zakończeniem procesu interpretacyjnego i uchyleniem potrzeby przechodzenia do kolejnych etapów wykładni, w sytuacji gdy doszłoby do jawnego zadeklarowania *explicite* przez strony ich zgodnego zamiaru i założonego przez nie celu umowy. Zwraca się wszakże uwagę na częste zjawisko występowania „stanu wojny”, konfliktu między stronami umowy, co zazwyczaj dyskwalifikuje możliwość ustalenia ich wspólnego zamiaru³². Należy jednak opowiedzieć się za stanowiskiem, zgodnie z którym w praktyce kontraktowej aktywność interpretacyjna może mieć miejsce nie tylko w przypadku sporu powstającego *ex contractu*³³, lecz także w toku bezkolizyjnej realizacji umowy w dobrej wierze, w naturalnej sytuacji wystąpienia uzasadnionych wątpliwości co do znaczenia klauzul umownych bądź szczególnego problemu interpretacyjnego³⁴.

Niezbędne okazuje się zatem sformułowanie dalszych, bardziej zaawansowanych reguł, znajdujących zastosowanie w kolejnych stadiach wykładni. Stąd twórcy projektu zdecydowali się na wprowadzenie w jego art. 86 § 2 reguły wywiedzionej z judykatury Sądu Najwyższego, proklamującego na tle art. 65 k.c. obowiązywanie kombinowanej (subiektywno–obiektywnej) metody wykładni umów³⁵, w brzmieniu: „Jeżeli zamiarem jednej strony jest nadanie postanowieniu umowy swoistego znaczenia, a druga strona w chwili zawarcia umowy powinna była o tym wiedzieć, interpretacji umowy dokonuje się zgodnie z tym znaczeniem”. Tradycyjnie pojmowana koncepcja kombinowanej metody wykładni, bazując na dwojakim kryterium, zakłada dwuetapowy mechanizm postępowania. O ile kryterium subiektywne na-

trzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 28.

³¹ Por. *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 104; J. Rajska: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 260–261.

³² *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 104.

³³ Odmiennie: E. Łętowska: *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań...*, *op. cit.*, s. 24–25.

³⁴ M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 18. Powstawanie uzasadnionych wątpliwości stron umowy co do odtworzenia ich rzeczywistej wspólnej intencji, wyrażonej w chwili zawarcia umowy, stanowi najczęściej naturalną, typową konsekwencję upływu czasu od momentu zredagowania tekstu umowy bądź jest pochodną znacznego skomplikowania i złożoności postanowień umownych, posługujących się nierzadko, zwłaszcza w przypadku korzystania z profesjonalnej obsługi prawnej, specjalistycznym, hermetycznym językiem, którego zrozumienie może być problematyczne dla stron niedysponujących fachową wiedzą z dziedziny prawa kontraktów. Tego rodzaju uwarunkowania nie powinny być wszakże *a priori* traktowane ani jako bezwzględna przeszkoda w procesie rekonstruowania wspólnego zamiaru stron, ani jako automatyczne uzasadnienie każdorazowego antagonistycznego układu pozycji kontraktujących stron w łączącym je stosunku obligacyjnym.

³⁵ Zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSNC 1995, nr 12, poz. 168 oraz np.: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1997 r., I CKN 825/97, OSNC 1998, nr 5, poz. 81; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2004 r., II CK 354/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 91; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., V CK 670/03, OSNC 2005, nr 9, poz. 162; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2007 r., V CSK 63/07, OSNC 2008, nr 10, poz. 116.

kazuje w pierwszej kolejności przyjęcie wykładni zgodnej z intencją składającego oświadczenie woli, o tyle w następnej fazie, na podstawie kryterium obiektywnego, nakazane jest uwzględnianie znaczenia, jakie treści złożonego oświadczenia woli mógł przypisać jego adresat. Zacytowaną wyżej nowatorską³⁶ formułę art. 86 § 2 projektu k.c. charakteryzuje się jako instrument relatywizacji modelu kombinowanej wykładni umów, z uwagi na rekonstruowany z niej, z odwołaniem się do pewnych postulatów o charakterze słusznosciowym, obowiązek uwzględniania rzeczywistej intencji strony składającej oświadczenia woli, jeżeli zostało ustalone, że w chwili zawierania umowy odbiorca oświadczenia woli nie mógł być nieświadomy intencji składającego oświadczenie woli³⁷. W tym kontekście wyraźnie widoczne jest pewne przesunięcie akcentów z uwagi na opowiedzenie się przez projektodawców za „odtworzeniem” rzeczywistej woli jednej ze stron umowy *de facto* kosztem ochrony drugiej strony, będącej adresatem oświadczenia woli³⁸, co stanowi w istocie swego rodzaju odstępstwo od dotychczasowej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, kładącej nacisk na kryterium obiektywne i odwołującej się do miernika należytej staranności. Zaproponowane w projekcie rozwiązanie wyposaża składającego oświadczenie woli w przewagę w postaci możliwości operowania kryterium dobrej wiary adresata. Powyższe koresponduje z coraz bardziej charakterystyczną dla współczesnego prawa prywatnego tendencją do przypisywania prymatu kategorii lojalności kontraktowej i uczciwości obrotu, z jednoczesnym eksponowaniem doniosłości względów słusznosciowych. Tym samym widoczne jest w kształcie art. 86 § 2 projektu pewne nawiązanie do subiektywistycznych założeń reguły interpretacyjnej zawartej w § 1 przytoczonego przepisu. Dopiero jednoznaczny brak jakiegokolwiek zgodności zamiarów stron uzasadnia posłużenie się tzw. testem obiektywizmu.

Jako alternatywa dla przedstawionych wyżej reguł wprowadzone zostało zatem rozwiązanie w postaci dyrektywy interpretacyjnej o charakterze obiektywnym³⁹, zawartej w art. 86 § 3 projektu, zgodnie z którym: „Jeżeli nie jest możliwe ustalenie zamiaru stron lub strony umowy na podstawie § 1 i 2, należy przyjąć znaczenie umowy, jakie nadałaby jej rozsądna osoba będąca w sytuacji strony”. Przedmiotowa reguła zasadza się na mechanizmie tzw. testu rozsądku (*the reasonableness test*)⁴⁰, zakładającym każdorazowo poszukiwanie wzorca rozsądnej osoby *ad casu*. Konkretyzacja modelu osoby rozsądnej na potrzeby procesu ustalania adekwatnego

³⁶ W obowiązującym kodeksie cywilnym brak jest normy pozwalającej na przyjęcie reguły wykładni umów na wzór projektowanego art. 86 § 2 projektu (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 5). Zbliżone brzmienie nadano art. II–8:101 ust. 2 DCFR. Por. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 35; E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 28.

³⁷ Por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 4–5.

³⁸ *Ibidem*, s. 5.

³⁹ *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 104.

⁴⁰ Por. zwłaszcza E. Rott–Pietrzyk: *Klauzula generalna rozsądku w prawie prywatnym*, Warszawa 2007, *passim*; E. Rott–Pietrzyk: *Wzorzec rozsądnej osoby jako kryterium wykładni oświadczeń woli (w:) Studia z wykładni prawa*, pod red. nauk. C. Martysza, Z. Tabora, Bydgoszcz–Katowice 2008, s. 75 i n.; E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 35 i n.; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 261.

rozumienia danej umowy wymaga — przy zestawieniu z charakterystyką stron umowy — przyjęcia za punkt odniesienia cech w postaci: identycznej znajomości języka, identycznych umiejętności profesjonalnych w danej dziedzinie (*technical skills*) oraz identycznego doświadczenia handlowego (biznesowego)⁴¹.

IV. SZCZEGÓŁOWE REGUŁY WYKŁADNI UMÓW

Potrzeba wprowadzenia kolejnego poziomu reguł interpretacyjnych, pełniących funkcję pomocniczą (służebną), uzasadniona jest niewystarczającym — z punktu widzenia procesu wykładni — charakterem reguł ogólnych⁴². Uwzględnienie w unormowaniach rangi kodeksowej szczegółowych reguł interpretacyjnych wiąże się z dążeniem do podniesienia poziomu bezpieczeństwa prawnego i pewności obrotu.

W katalogu szczególnych reguł wykładni wyróżnia się⁴³:

- 1) regułę uwzględniania kontekstu sytuacyjnego (okoliczności istotnych dla wykładni umowy)⁴⁴;
- 2) regułę wykładni przeciwko stronie redagującej umowę (*in dubio contra proferentem*);
- 3) regułę wykładni na korzyść negocjowanych postanowień umowy (przyznania pierwszeństwa postanowieniom negocjowanym indywidualnie);
- 4) regułę wykładni w świetle całości umowy;
- 5) regułę tzw. życzliwej wykładni na rzecz umowy (*benigna interpretatio*)⁴⁵, równoznaczną z preferowaniem wykładni zmierzającej do utrzymania umowy w mocy (*in favorem contractus*);

⁴¹ Por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 6.

⁴² Szczegółowa regulacja wykładni oceniana jest w doktrynie jako pożądana z punktu widzenia potrzeb praktyki interpretacyjnej, w tym na tle doświadczeń orzecznictwa. Obecnie bowiem obserwuje się niezadowolającą poziom intuicyjnego stosowania przez interpretatorów postulatów wynikających z wytycznych zaliczanych do szczegółowych dyrektyw wykładni. Za słuszością zamieszczenia w nowej regulacji kodeksowej przepisów dotyczących szczegółowych reguł wykładni umów przemawiają również wnioski z analizy prawoporównawczej rozwiązań przyjętych w tym zakresie w poszczególnych prawach krajowych, jak i w regulacjach o charakterze międzynarodowym (por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38).

⁴³ Por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 7 i n.; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 12 i n.; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38 i n.

⁴⁴ Odmienne w uzasadnieniu zaprezentowanym przez projektodawców dyrektywa dotycząca uwzględniania okoliczności w postaci celu umowy oraz zachowania stron nie tylko przed jej zawarciem, lecz także po jej zawarciu (art. 87 projektu), zaliczona została do ogólnych reguł wykładni (por. *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 104). Podobnie E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38. Autorka przedstawiła sugestię dotyczącą zasadności powiązania dyrektywy obejmującej nakaz uwzględniania kontekstu sytuacyjnego w procesie wykładni (subiektywnej i obiektywnej) z ogólnymi regułami wykładni, opowiadając się przeciw wariantowi zamieszczenia jej w odrębnej jednostce redakcyjnej. Na temat katalogu reguł szczegółowych w zbiorach zasad o charakterze międzynarodowym por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 12; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 260–262.

⁴⁵ Proweniencja zasady życzliwej interpretacji (*benigna interpretatio*), znajdującej zastosowanie do ogółu oświadczeń woli (w przeciwieństwie do reguły *in favorem contractus*, której zastosowanie ogranicza się wyłącznie do umów), wiązana jest z tradycją *common law*, jednakże jej genezę łączy się także z dorobkiem prawa rzymskie-

6) regułę prymatu oryginalnego języka umowy (pierwszeństwa języka umowy, w którym była ona w przeważającej części przygotowana).

1. REGUŁA UWZGLĘDNIANIA OKOLICZNOŚCI ISTOTNYCH DLA WYKŁADNI UMOWY

Otwarty katalog czynników uznanych za relewantne, podlegających uwzględnieniu przy interpretacji umowy, zawarto w dyspozycji art. 87 projektu, zgodnie z którym: „Przy interpretacji umowy należy uwzględnić w szczególności: cel umowy, zachowanie stron przed i po zawarciu umowy oraz znaczenie przypisywane poszczególnym wyrażeniom w obrocie”⁴⁶. Kluczowym elementem kontekstu sytuacyjnego doniosłego w procesie wykładni jest cel umowy, którego ocena powinna odbywać się przy zastosowaniu kryterium rozsądku i słuszności⁴⁷. Szczególne znaczenie przypisuje się okolicznościom występującym w przebiegu negocjacji między kontrahentami, a niejednokrotnie także sytuacjom mającym miejsce jeszcze przed samym etapem negocjacyjnym (w tym szczególnym praktykom ustalonym przez strony w ich wzajemnych relacjach)⁴⁸. Uwzględnienie przez projektodawców czynnika w postaci zachowania kontrahentów sprzed ostatecznego zawarcia umowy skłania do wyeksponowania praktycznie doniosłych wytycznych dotyczących rzetelnego dokumentowania fazy negocjacyjnej, w tym poprzez archiwizowanie korespondencji prowadzonej z przyszłym kontrahentem. Natomiast w kontekście postawy stron po sfinalizowaniu procesu kontraktowania, istotne znaczenie ma tworzony przez strony umyślnie, bądź też stanowiący spontaniczny efekt ich aktywności, *usus* w ramach realizacji umowy, który może niejednokrotnie prowadzić do relatywizacji kierunku wykładni i determinować jej wynik. Równie doniosłe z punktu widzenia wykładni umowy okazuje się odwołanie do specjalistycznych znaczeń przypisywanych poszczególnym zwrotom lub wyrażeniom charakterystycznym dla danej dziedziny obrotu, funkcjonujących środowiskowo, należących do języka branżowego⁴⁹. Jednocześnie podkreśla się, że tego rodzaju okoliczności stanowią w istocie jedynie swoisty materiał poszlakowy odnoszący się do rekonstrukcji zamiaru stron z momentu zawierania umowy⁵⁰.

go, poprzez odniesienie do maksymy: *ut res magis valeat quam pereat* [por. *Quoties in stipulationibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat quam pereat (vel in tuto sit)* (D. 34.5.12; D. 45.1.80)] (por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 16; Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 81; A. Sirotti Gaudenzi: *Cenni sull'interpretazione...*, *op. cit.*, s. 4).

⁴⁶ Por. katalog czynników uznanych za relewantne przy wykładni umowy zawarty w art. II-8:102 DCFR. Por. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 36 i n.; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 28–29; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 261–262.

⁴⁷ Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38–39.

⁴⁸ Por. też C.-W. Canaris, H.Ch. Grigoleit: *Interpretation of Contracts (w:) Towards a European Civil Code*, ed. A. Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius, C. Joustra, E. du Perron, M. Veldman, Nijmegen 2004, s. 452.

⁴⁹ Por. M. Romanowski: *wykład Reguły wykładni umów...*, *op. cit.*

⁵⁰ C.-W. Canaris, H.Ch. Grigoleit: *Interpretation of Contracts...*, *op. cit.*, s. 452.

Należy zwrócić uwagę, że do urzeczywistniania postulatów wynikających z powyższej dyrektywy interpretacyjnej dochodzi już na tle aktualnego rozwiązania kodeksowego, czego dowodem jest satysfakcjonujący dorobek judykatury w tym zakresie⁵¹. W związku z tym wskazana reguła została wyłączona spoza zakresu rozważań dogmatycznych na temat celowości unormowania w regulacji kodeksowej szczegółowych reguł wykładni⁵². Wskazuje się, że *de lege lata* nakaz uwzględniania przy wykładni umowy kontekstu sytuacyjnego towarzyszącego jej zawarciu może być wyprowadzony z art. 65 k.c.⁵³

2. REGUŁA *CONTRA PROFERENTEM*

Projektodawca uwzględnił w regulacji księgi pierwszej kodeksu cywilnego dwie dyrektywy interpretacyjne bazujące na kategoryzacji postanowień umownych i zakładające wyodrębnienie klauzul indywidualnie negocjowanych (zredagowanych wspólnie przez strony) oraz klauzul sformułowanych wyłącznie przez jedną ze stron, które nie stały się przedmiotem negocjacji: regułę *in dubio contra proferentem* (art. 88 § 1 projektu) oraz regułę wykładni na rzecz negocjowanych postanowień umowy (art. 88 § 2 projektu)⁵⁴. Rodzajowe rozróżnienie postanowień umownych stanowi wspólną cechą obu reguł, które jednak różnią się pod względem funkcji i wywoływanych skutków.

Brzmienie art. 88 § 1 projektowanego k.c., przewidującego, że „w razie wątpliwości co do znaczenia niezgodzonych indywidualnie postanowień umowy,

⁵¹ E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 39; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13 i 14. Por. też: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1997 r., III CZP 39/97, OSNC 1998, nr 12, poz. 191, w której wskazano: „(...) ogólne dyrektywy wykładni oświadczeń woli formułuje art. 65 k.c. Wychodząc z założenia, że ludzie postępują rozsądnie, nakazuje on przy ustalaniu, czy i jakiej treści oświadczenie woli zostało złożone, uwzględniać, między innymi, cel, do którego zmierza autor interpretowanej wypowiedzi”; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 1999 r., III CZP 57/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 167.

⁵² E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38.

⁵³ Wykładnia funkcjonalna art. 65 § 2 k.c. pozwala bowiem na przyjęcie wniosku, że w celu ustalenia wspólnej intencji stron umowy konieczne jest zbadanie wszelkich okoliczności istotnych dla prawidłowej interpretacji umowy ukierunkowanej na poznanie rzeczywistej woli stron (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 9). Uzasadnienia dla konstatacji o obowiązaniu omawianej reguły interpretacyjnej na gruncie obecnej regulacji kodeksowej dostarcza również analiza art. 65 § 1 k.c., poświęconego ogólnie wykładni oświadczeń woli, w którym *in principio* wskazano wprost, że oświadczenie woli należy tłumaczyć z uwzględnieniem okoliczności (czyli kontekstu), w których zostało ono złożone. Dyspozycja art. 65 § 1 *in fine* k.c. wskazuje ponadto na wynikający z kryterium odwołującego się do zwyczajów nakaz stosowania interpretacji przyjętej uprzednio przez strony oraz na wynikający z klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego oraz zwyczajów nakaz uwzględniania takich kryteriów, jak: powszechne znaczenie wyrażen w danej branży, stosowana dotychczas interpretacja podobnych klauzul, zwyczaj, zasady dobrej wiary i uczciwego postępowania. Analogicznie, próba odczytania dyspozycji art. 65 § 1 k.c. w związku z art. 353¹ k.c. pozwala na zrekonstruowanie dyrektywy interpretacyjnej w postaci nakazu uwzględniania natury umowy przy jej wykładni (*ibidem*, s. 10).

⁵⁴ Por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 15; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 11–13.

należy przyjąć znaczenie korzystne dla strony, która ich nie przygotowała”, uznaje się za odzwierciedlenie koncepcji odpowiedzialności osoby redagującej niejasne postanowienie umowy, jeżeli nie było ono przedmiotem negocjacji stron⁵⁵. W konsekwencji przyjmuje się, że interpretacja umowy powinna odbywać się zgodnie z założeniem *favor promissoris*. Istota omawianej reguły, odnoszącej się do sytuacji swoistego konfliktu wartości, nie jest wszakże równoznaczna z nakazem nieuwzględniania interesu strony odpowiedzialnej za ukształtowanie treści kontraktu. Podkreślić bowiem należy, że z ogólnej dyrektywy przewidującej wymóg badania w umowach wspólnego zamiaru stron i celu umowy wynika, że celem interpretacji umów jest uwzględnienie słuszných interesów obu stron umowy bez względu na ich status umowny⁵⁶. Okoliczność zredagowania tekstu umowy przez jedną ze stron nie powinna być *a priori* w świetle reguły *contra proferentem* kwalifikowana jako przesłanka determinująca niekorzystną pozycję kontraktową w konfrontacji z drugą stroną umowy, gdyż nie bez znaczenia jest swoista przewaga „negocjacyjna”, jaką zyskuje proponent poszczególnych postanowień umownych dzięki wpływowi na konkretny profil stosunku obligacyjnego *ex contractu*⁵⁷.

W obecnym stanie prawnym stosowanie reguły *contra proferentem* (wyrażonej w art. 385 § 2 k.c.)⁵⁸ ogranicza się do obrotu konsumenckiego. Stanowisko doktryny opowiadające się za dopuszczalnością stosowania reguły *contra proferentem* na gruncie obowiązującego prawa także w obrocie „niekonsumenckim” odwołuje się do argumentu, że omawiana reguła została wykształcona w praktyce⁵⁹. Wariant zaproponowany przez projektodawców nowej księgi pierwszej kodeksu cywilnego stanowi odpowiedź na postulaty formułowane w doktrynie na tle niejednorodności linii orzeczniczej, wywołanej niechęcią orzekających do sięgania po wskazaną regułę poza obrotem konsumenckim (w obrocie profesjonalnym)⁶⁰. Z tych względów zamysł twórców projektu dotyczący wprowadzenia w księdze pierwszej nowego kodeksu cywilnego omawianej reguły w formule znajdującej zastosowanie do ogółu stosunków umownych, także typu B2B, należy ocenić pozytywnie.

⁵⁵ Por. Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 85 i n. Por. też art. II–8:103 DCFR (*Interpretation against supplier of term or dominant party*); P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 37; E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 29; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 262.

⁵⁶ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 11.

⁵⁷ Por. M. Romanowski, wykład *Reguły wykładni umów...*, *op. cit.*

⁵⁸ Odmianę omawianej reguły w prawie konsumenckim zawiera art. 385¹ § 1 k.c., który pozwala podważyć także jasne postanowienie umowy i stanowi restryktywną wersję reguły *in favorem debitoris* (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 12).

⁵⁹ *Ibidem*; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13.

⁶⁰ Por. E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 38; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 263.

3. REGUŁA WYKŁADNI NA KORZYŚĆ NEGOCJOWANYCH POSTANOWIENÍ KONTRAKTU

Projektodawcy nowej księgi pierwszej kodeksu cywilnego opowiedzieli się za wyeksponowaniem waloru klasycznie rozumianej umowy, polegającego na aktywnym współdziałaniu stron w kształtowaniu treści wiążącego je stosunku obligacyjnego i zdecydowali się na przypisanie w sposób wyraźny pierwszeństwa klauzulom umownym powstającym w rezultacie procesu konstruktywnej wymiany stanowisk negocjacyjnych kontrahentów. W konsekwencji w art. 88 § 2 projektu przyjęto, że: „w razie sprzeczności między postanowieniami niezgodnionymi i uzgodnionymi indywidualnie, rozstrzygające są postanowienia uzgodnione indywidualnie”⁶¹.

Podkreśla się istotne odmienności występujące między omawianą regułą a przewidzianą w poprzedniej jednostce redakcyjnej projektu regułą *contra proferentem*. Działanie reguły przyznającej pierwszeństwo postanowieniom negocjowanym indywidualnie odnosi się bezpośrednio do kategorii klauzul umownych, co pozwala na nadanie jej charakteru przedmiotowego, podczas gdy reguła *contra proferentem*, kwalifikowana jako dyrektywa interpretacyjna o charakterze podmiotowym, zakłada ukierunkowanie wykładni przeciw stronie umowy, która sformułowała postanowienia umowne, przy czym o ile dla zastosowania pierwszej z reguł kluczowe znaczenie ma kryterium genezy poszczególnych postanowień (poprzedzenie ich zredagowania indywidualnymi ustaleniami stron lub jego brak, niezależnie od stopnia klarowności ich treści), o tyle zakres zastosowania drugiej z reguł limitowany jest poprzez kryterium niejasności konkretnego postanowienia umownego⁶². Różnica pomiędzy obydwojma dyrektywami interpretacyjnymi przebiega w związku z tym także na płaszczyźnie wpływu wyniku wykładni na interes danej strony umowy, bowiem jedynie reguła *contra proferentem* posługuje się wyznacznikiem faworyzowania jednej ze stron w stosunku do drugiej (proponenta), natomiast dla istoty reguły pierwszeństwa postanowień negocjowanych kwestią irrelevantną pozostaje, dla której ze stron umowy dana klauzula okazuje się korzystniejsza (przy zastosowaniu przedmiotowej reguły kierunek wykładni może wszakże okazać się niekorzystny dla strony, której nie była odpowiedzialna za sformułowanie nienegocjowanych klauzul umowy)⁶³. Widoczna na tle wskazanej wyżej charakterystyki odmienność funkcji każdej z analizowanych szczegółowych reguł wykładni potwierdza zasadność jednoczesnego uwzględnienia ich w regulacji projektu.

⁶¹ Por. brzmienie art. II-8:104 DCFR (*Preference for negotiated terms*). Zob. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 37; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 29.

⁶² Por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 33.

⁶³ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 13; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 15–16.

Podkreślenia wymaga, że *de lege lata* wyrazem preferowania w ramach wykładni postanowień umownych negocjowanych indywidualnie jest dyspozycja art. 385 § 1 obowiązującego k.c., zgodnie z którym „w razie sprzeczności treści umowy z wzorcem umowy strony są związane umową”. Ilustrację specyfiki funkcjonalnej przedmiotowej reguły ułatwia analiza zagadnienia interpretacji wzorców umownych⁶⁴, stanowiących kategorię doktrynalną⁶⁵ obejmującą wszelkie klauzule umowne przygotowane z góry na użytek przyszłych umów, opracowywane jednostronnie przez podmioty, które mają zamiar zawrzeć wiele umów na identycznych warunkach kontraktowych⁶⁶.

4. REGUŁA WYKŁADNI W ŚWIETLE CAŁOŚCI UMOWY

Treść projektowanego art. 89 k.c. ujęto w syntetycznej formule: „Postanowienia umowy interpretuje się, mając na uwadze jej całą treść”. Konsekwencją cytowanej reguły jest skierowany do interpretatora nakaz kwalifikowania poszczególnych postanowień występujących w umowie nie jako wyizolowanych, jednostkowych tworów, ale w kategoriach elementów składowych umowy jako integralnej całości, a w konsekwencji także rozpatrywania ich każdorazowo w kontekście (w powiązaniu) pozostałych postanowień. Z przytoczonej reguły wyprowadzić można wniosek o zasadniczej równorzędności wszystkich postanowień umownych, bez względu na nadaną im przez strony kolejność w strukturach umowy, co nie wyklucza dopuszczalności ustalenia przez kontrahentów hierarchii poszczególnych klauzul poprzez wprowadzenie podziału na postanowienia ogólne i szczególne lub wyróżnienia podstawowych celów w preambule umowy⁶⁷. Wówczas wykładnia powinna uwzględniać swoistą formułę postanowień umownych przyjętą przez strony, stanowiącą manifestację ich założeń i oczekiwań co do skutków zawartego przez nie kontraktu⁶⁸. Tego rodzaju zaangażowanie stron w świadome „zarządzanie” procesem konstruowania umowy okazuje się pożądane jako czynnik wspomagający następnie właściwy przebieg jej wykładni⁶⁹. Analogiczne założenia przyjęte zostały przez twórców PECL⁷⁰ i DCFR⁷¹.

⁶⁴ Por. E. Łętowska: *Wprowadzenie do części ogólnej zobowiązań...*, *op. cit.*, s. 27–28.

⁶⁵ Brak jest definicji legalnej pojęcia wzorców umów, choć występuje ono w przepisach (art. 384 k.c.). Por. M. Bednarek: *Wzorce umów (w:) System prawa prywatnego*, t. 5, *Zobowiązania — część ogólna*, pod red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006, s. 539 i n.; J. Gorczyński: *Konflikt formularzy (art. 385¹ k.c.)*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2004, nr 4, s. 19.

⁶⁶ M. Bednarek: *Wzorce...*, *op. cit.*, s. 539; J. Gorczyński: *Konflikt...*, *op. cit.*, s. 19. Por. też B. Kaczorowska: *Specyfika umowy adhezyjnej a zakres swobody umów*, *Radca Prawny* 2009, nr 3, s. 30–40.

⁶⁷ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 14; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 16; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 263–264.

⁶⁸ *De lege lata* uzasadnienie dla tego rodzaju konstatacji stanowi art. 65 § 2 k.c. Za przyjęciem powyższego kierunku rozumowania przemawiają niewątpliwie względy bezpieczeństwa i pewności obrotu prawnego.

⁶⁹ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 14.

⁷⁰ Por. art. 5:104 PECL; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 263–264.

⁷¹ Por. art. II–8:105 DCFR (*Reference to contract as a whole*); P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 38; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 29.

5. REGUŁA ŻYCZLIWEJ WYKŁADNI NA RZECZ UTRZYMANIA UMOWY W MOCY

Wśród przyjętych przez twórców projektu nowej księgi pierwszej kodeksu cywilnego założenia uwzględniony został zamysł wprowadzenia narzędzia, które służyłoby przeciwdziałaniu instrumentalizacji stosunku umownego i minimalizowałoby ryzyko manipulowania procesem wykładni umowy szczególnie w sytuacjach dyskusyjnych (budzących wątpliwości), poprzez przesądzenie o bycie konkretnej umowy⁷². Zgodnie z art. 90 projektowanej księgi pierwszej k.c.: „interpretacja umowy powinna zmierzać do utrzymania jej w mocy”⁷³. Istota cytowanej dyrektywy interpretacyjnej zakłada preferowanie wersji wykładni pozwalającej na przyznanie postanowieniu umownemu atrybutu zgodności z prawem lub skuteczności aniżeli wariantu interpretacji, który skutkowałby uznaniem danego postanowienia za nieważne lub nieskuteczne⁷⁴. Punktem wyjścia dla tak skonstruowanej wytycznej interpretacyjnej jest założenie o każdorazowym dążeniu stron do stanu, w którym wszystkie przygotowane przez nie postanowienia umowne wywołałyby oczekiwane przez strony skutki. Z analizowanej reguły wynika skierowany do interpretatora nakaz przyjęcia domniemania o racjonalnym działaniu stron w ramach procesu redagowania umowy⁷⁵, czego rezultatem jest posiadanie przez każde z postanowień umowy sensu z punktu widzenia ukształtowania praw i obowiązków umownych stron. W odniesieniu do omawianej reguły aktualizuje się mechanizm gradacji dyrektyw interpretacyjnych, bowiem znajduje ona zastosowanie dopiero w sytuacji, gdy figurujące wyżej w porządku dyrektyw interpretacyjnych reguły wykładni nie dały zadowalającego rezultatu⁷⁶. Należy zwrócić uwagę, że mimo iż reguła interpretacyjna *in favorem contractus* nie znajduje bezpośredniego odzwierciedlenia w polskim systemie prawnym, jej założenia nie są obce obowiązującemu unormowaniu kodeksu cywilnego⁷⁷.

⁷² M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 15.

⁷³ Uwzględnienie analizowanej dyrektywy interpretacyjnej w projekcie kodeksu cywilnego jest oceniane pozytywnie mimo pojawiających się zarzutów dotyczących nadmiernej kazuistyki i wbrew głosom doktryny perswadującym zbędność tego rodzaju reguły w sytuacji, gdy teoretycznie nie ma przeszkód, by po unicestwieniu umowy pierwotnej strony doprowadziły do skutecznego zawarcia kolejnego kontraktu (por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17). Por. też brzmienie art. II–8:106 DCFR; P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych ... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 38; E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 29.

⁷⁴ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 15; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 16; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 264.

⁷⁵ W tym kontekście obserwuje się pewne podobieństwo do funkcjonującego na gruncie teorii wykładni prawa założenia racjonalnego prawodawcy, które jednak w rzeczywistości nie jest pozbawione cech reguły kontrfaktycznej. Por. M. Romanowski: wykład *Reguły wykładni umów...*, *op. cit.*; M. Zieliński, Z. Radwański: *Wykładnia prawa cywilnego*, *Studia Prawa Prywatnego* 2006, nr 1, s. 22; M. Koszowski: *Clara non sunt interpretanda a wykładnią umów*, *Monitor Prawniczy* 2009, nr 21, s. 1187.

⁷⁶ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 15; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 16.

⁷⁷ *De lege lata* na regule *favor contractus* oparta jest wprost konstrukcja art. 58 § 3 obecnego k.c., dająca wyraz dążeniu do uniknięcia unicestwienia czynności prawnej, poprzez utrzymanie w mocy poszczególnych jej

6. REGUŁA PRYMATU ORYGINALNEGO JĘZYKA UMOWY

Na potrzeby międzynarodowego obrotu kontraktowego⁷⁸ w projekcie uwzględniono regułę, zgodnie z którą: „Jeżeli umowę zawarto w dwóch lub więcej wersjach językowych, a żadnej z nich strony nie uznały za rozstrzygającą, umowę należy rozumieć zgodnie z wersją językową, która stanowiła podstawę do sporządzenia pozostałych wersji językowych umowy” (art. 91 projektu). Katalog miarodajnych wariantów branych pod uwagę w braku klauzuli języka umowy obejmuje:

- język, w którym oryginalnie (w przeważającej części) redagowano umowę;
- język, w którym toczyły się negocjacje;
- język, który stanowił podstawę do przekładu umowy na inne języki;
- język, w którym strony prowadziły wymianę dokumentów oraz korespondencję związaną z umową⁷⁹.

W przypadku wielości konkurencyjnych propozycji treści umowy różniących się lingwistycznie, przyjęcie — wskutek zastosowania omawianej reguły interpretacyjnej — danej wersji językowej za wiążącą nie czyni pozostałych wersji irrelevantnymi w procesie wykładni. Przeciwnie, doniosłość i przydatność alternatywnych wariantów językowych umowy ujawnia się zwłaszcza w odniesieniu do poszukiwania zgodnego zamiaru stron, stąd powinny być one uwzględniane przy stosowaniu pozostałych dyrektyw interpretacyjnych i weryfikowane w świetle wykorzystywanych przez nie kryteriów⁸⁰.

Reguła prymatu oryginalnego języka umowy zmierza do zapobieżenia sytuacjom wymagającym dokonywania metawykładni językowej umowy sporządzonej w kilku wersjach językowych, wiążącej się z koniecznością uzgodnienia znaczenia

elementów bez uszczerbku dla całości (zasada utrzymania wykonalności kontraktu). Normatywne uzasadnienie omawianej reguły rekonstruowane jest także z dyspozycji art. 65 k.c. Z istoty oświadczenia woli wynika bowiem, że jest ono składane w celu wywołania określonych skutków prawnych, a zatem należy je tak tłumaczyć, by wywołało ono konsekwencje prawne w możliwie pełnym zakresie objętym jego treścią. W tym kontekście na rzecz utrzymania umowy w mocy przemawiają zasady dobrych obyczajów oraz domniemanie, że zgodny zamiar stron obejmuje wprowadzanie do umowy postanowień skutecznych. Co więcej, o respektowaniu reguły *favor contractus* świadczy operowanie wzorcem osoby rozsądnej, która z istoty rzeczy nie składa oświadczeń woli niewywołujących zamierzonych skutków prawnych. Nie mniejsze znaczenie mają względy bezpieczeństwa i szybkości obrotu, które uzasadniają preferowanie uznania czynności prawnej za ważną bez konieczności jej ponownego dokonywania, zwłaszcza wobec swoistego „dynamizmu” woli stron i zmienności ich interesów, sprzyjających niejednokrotnie gotowości do zmiany treści umowy (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 16; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17).

⁷⁸ W międzynarodowych stosunkach handlowych powszechna jest praktyka sporządzania umów w więcej niż jednej wersji językowej, choć niejednokrotnie kontrahenci decydują się na zredagowanie treści kontraktu wyłącznie w języku angielskim (zyskującym funkcję międzynarodowego języka obrotu handlowego). Drugi z wariantów wiąże się niewątpliwie ze zmniejszeniem kosztów transakcyjnych i ograniczeniem ryzyka wykładni (por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17). Por. też M. Pazdan: *Język kontraktu — jego znaczenie i wyznaczenie*, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego* 1988, t. 12, s. 29–55; J. Rajska: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 264–265.

⁷⁹ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 17.

⁸⁰ M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17; C.–W. Canaris, H.Ch. Grigoleit: *Interpretation of Contracts...*, *op. cit.*, s. 462–463.

językowego postanowienia umowy „odczytanego” w świetle reguł jednego języka z wynikiem wykładni dokonanej na podstawie innego języka⁸¹. Omawiana reguła, obecna w propozycjach modelowych regulacji opracowywanych w ramach procesów europeizacji prawa prywatnego⁸², spotyka się wszakże w literaturze przedmiotu z krytyką, bowiem leżącemu u jej podstaw założeniu, jakoby oryginalna wersja umowy miała odzwierciedlać w sposób najbardziej czytelny wolę stron, przypisuje się charakter spekulatywny⁸³.

V. KLAUZULA INTEGRALNOŚCI UMOWY

Projektodawcy zdecydowali się także unormować w przepisach nowego kodeksu cywilnego zyskującą coraz bardziej na znaczeniu we współczesnej praktyce kontraktowej konstrukcję klauzuli integralności umowy (tzw. *merger clause*, *integration clause*, klauzula *entire agreement*, klauzula zupełności umowy, klauzula integracyjna)⁸⁴, nadając art. 92 nowego k.c. brzmienie: „Jeżeli w umowie sporządzonej w formie pisemnej postanowiono, że dokument obejmuje całą jej treść, wszystkie wcześniejsze uzgodnienia stron nie są częścią umowy, ale mogą być wykorzystane do jej interpretacji”. Przedmiotowa reguła odnosi się do interpretacji umowy zawartej w formie pisemnej⁸⁵. Istota klauzuli integralności znajduje wyraz w uzgodnieniu, że zawarta przez kontrahentów na piśmie umowa tworzy całość łączącego ich stosunku prawnego (określa w sposób wyłączny i wyczerpujący wszystkie warunki, co do których strony się umówiły)⁸⁶, polega więc na koncentracji postanowień umownych w ramach jednego dokumentu⁸⁷, a w rezultacie na ograniczeniu treści umowy do jej

⁸¹ M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 17; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 17. Por. też Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 70.

⁸² Por. art. 5:107 PECL; art. II-8:107 DCFR (*Linguistic discrepancies*); por. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 38; E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 29.

⁸³ C.-W. Canaris, H.Ch. Grigoleit: *Interpretation of Contracts...*, *op. cit.*, s. 462–463.

⁸⁴ Por. M. Łolik: *Charakter prawny klauzul integralności umowy w prawie polskim*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2007, nr 8, s. 53 i n.; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 262; W.J. Kocot: *Międzynarodowy charakter umowy sprzedaży towarów oraz procedura jej zawarcia w ujęciu Konwencji wiedeńskiej*, *Monitor Prawniczy* 1997, nr 8, s. 310 i n.; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13; P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 34; G. Alpa: *La completezza del contratto: il ruolo della buona fede e dell'equità* (w:) *Il contratto e le tutele, prospettive di diritto europeo*, a cura di S. Mazzamuto, Torino 2000, s. 218 i n.; G. Alpa: *La completezza del contratto: il ruolo della buona fede e dell'equità*, *Vita notariile* 2002, nr 2, pkt 1, s. 611–629.

⁸⁵ M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53 i n.; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 18; *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 104. W uzasadnieniu projektu *merger clause* odniesiono do sytuacji, gdy dochodzi do zamieszczenia przez strony w umowie pisemnej postanowienia, zgodnie z którym dokument obejmuje całą jej treść, zaś wszystkie wcześniejsze uzgodnienia stron nie stanowią części umowy, ale mogą być wykorzystane do jej interpretacji w ramach kontekstu sytuacyjnego.

⁸⁶ M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13; M. Koszowski: *Clara...*, *op. cit.*, s. 1187.

⁸⁷ M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 18.

tekstu, co rzutuje w sposób zasadniczy na proces dokonywania wykładni umowy, a zwłaszcza na ustalenie jej właściwej treści. Problematyka omawianych klauzul nie wyczerpuje się wszakże, wbrew obarczonym poważnymi uproszczeniami poglądom, w normowaniu między stronami kwestii przedmiotu wykładni⁸⁸.

Proweniencja idei *merger clause* powiązana jest z międzynarodowym obrotem gospodarczym (handlowym)⁸⁹. W ujęciu funkcjonalnym klauzula integralności służy zapewnieniu stronom umowy stabilizacji i zagwarantowaniu bezpieczeństwa prawnego w odniesieniu do postanowień umownych poprzez zniwelowanie ryzyka związanego z niepewnością i obawami dotyczącymi potencjalnego powołania się przez kontrahenta na oświadczenia składane w fazie poprzedzającej ostateczne zredagowanie tekstu umowy. Co więcej, umożliwia zapobieżenie wystąpieniu ewentualnych sporów między kontrahentami dzięki precyzyjnemu wyznaczeniu zakresu związania stron oświadczeniami złożonymi w fazie negocjacji oraz określeniu ich praw i obowiązków, a ponadto sprzyja podniesieniu poziomu bezpieczeństwa prawnego i urzeczywistnianiu ochrony interesów stron⁹⁰. Praktyczne znaczenie *merger clause* odnotowuje się głównie w sytuacjach konstruowania wielu wersji umowy, zawierania złożonej, rozbudowanej transakcji gospodarczej oraz w przypadku poprzedzenia ostatecznego zawarcia umowy długotrwałymi negocjacjami i licznymi, szczegółowymi porozumieniami przedkontraktowymi⁹¹.

Zastosowanie klauzul integralności czyni niejako irrelevantnymi wszelkie oświadczenia i uzgodnienia podejmowane przez kontrahentów przed definitywnym zawarciem umowy i dyskwalifikuje je jako potencjalne elementy składowe jej treści,

⁸⁸ Por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53. Powiązanie z przedmiotem wykładni umowy, rozumianym jako zewnętrzny przejaw oświadczenia woli (umowy) w konkretnym kontekście sytuacyjnym (por. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 31), uznaje się w doktrynie za jeden z elementów charakterystycznych dla konstrukcji klauzuli integralności umowy.

⁸⁹ Por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53; J. Rajski: *Jednolite reguły wykładni kontraktów zawieranych w międzynarodowym obrocie gospodarczym* (w:) *Studia z prawa cywilnego i gospodarczego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Czesławie Żulawskiej*, pod red. B. Gnelli, J. Koczanowskiego, R. Szostaka, Kraków 2000, s. 204; G. Alpa: *Lectio straordinaria...*, *op. cit.*; M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13. Konstrukcja *merger clause* funkcjonuje w europejskich systemach prawnych, jej charakterystyka podejmowana jest na przykładzie prawa angielskiego, gdzie kluczowe znaczenie odgrywał tzw. *parol evidence rule* (por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53; E. Mc Kendrick: *Contract Law*, Basingstoke, New York 2003, s. 205; L. Duhaime: *Interpretation of contract*, tekst dostępny na stronie: <http://www.duhaime.org/Legal-Resources/Contracts/LawArticle-92/Part-7-Interpretation-of-Contracts.aspx>; A. Sirotti Gaudenzi: *Cenni sull'interpretazione...*, *op. cit.*, s. 4) oraz dorobku niemieckiej doktryny prawniczej, która związała z konstrukcją *merger clause* domniemanie, że spisana umowa zawiera wszelkie postanowienia stosunku zobowiązaniowego łączącego strony umowy (por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53–54). Regulację klauzul integralności zawarto również w art. 8 ust. 3 konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów (*Convention on Contracts for the International Sale of Goods* — CISG) sporządzonej w Wiedniu 11 kwietnia 1980 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286), art. II-4:104 DCFR, art. 2:105 PECL (por. m.in. J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 262) oraz art. 2.17 Międzynarodowych Zasad Umów Handlowych UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law, *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, Rome 2004, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>) (por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 54, 58).

⁹⁰ Por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53.

⁹¹ *Ibidem*; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 18.

jednak mimo pozbawienia ich jakiegokolwiek znaczenia z punktu widzenia struktury (zawartości) samej umowy⁹² możliwe jest odwołanie się do nich w ramach procesu wykładni pisemnych postanowień umowy⁹³. Powyższe rozróżnienie płaszczyzny treści umowy, rozpatrywanej z punktu widzenia jej części składowych, oraz płaszczyzny wykładni umowy w formie pisemnej okazuje się niezbędne dla przyjęcia odpowiedniej perspektywy umożliwiającej pogłębioną analizę *merger clauses* i dla dokonania oceny ich charakteru prawnego. *De lege lata* w polskim systemie prawa brak jest materialnoprawnej regulacji *merger clause*⁹⁴, jednak funkcjonuje ona w rodzimej praktyce kontraktowej. Stąd podejmowane są próby analizy jej charakteru jurydycznego w kontekście obowiązujących unormowań. W doktrynie⁹⁵ prezentowane jest stanowisko podważające zasadność utożsamiania jurydycznej funkcji klauzul integralności z ograniczaniem przedmiotu wykładni — na zasadzie swobody umów — jedynie do tekstu umowy⁹⁶. Dopuszczalność stosowania tak rozumianej *merger clause* budzi poważne zastrzeżenia i wątpliwości także na gruncie prawa włoskiego⁹⁷. Argumentacja przeciwko zaprezentowanej wyżej błędnej, obarczonej nieuzasadnionymi uproszczeniami koncepcji klauzul integralności, oparta jest przede wszystkim na definicji przedmiotu wykładni umowy zawartej w formie pisemnej, obejmującego poza spisaniem tekstem umowy także towarzyszący jej zawarciu kontekst sytuacyjny⁹⁸. Ponadto, czynnikiem przesądzającym o obaleniu wizji przypisującej *merger clauses* funkcję ograniczenia przedmiotu wykładni wyłącznie do tekstu umowy jest dyrektywa interpretacyjna nakazująca preferowanie badania celu umowy (niemieszczącego się nigdy w samej treści umowy) przed jej literalnym brzmieniem, co równoznaczne jest (wbrew założeniom formalizmu prawnego) z zakazem bazowania jedynie na interpretacji werbalnej samego dokumentu zawierającego tekst umowy⁹⁹. Równie istotne są argumenty

⁹² Oświadczenia lub uzgodnienia stron podjęte przed zawarciem umowy — nie będąc jej częścią — nie mogą stanowić podstawy podważenia lub uzupełnienia postanowień umowy (por. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13).

⁹³ M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53, 57; M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 18; M. Romanowski, *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13. W pewnym stopniu odmiennie: M. Koszowski (*Clara...*, *op. cit.*, s. 1187–1188), który wprowadzie trafnie wskazując, że wskutek wprowadzenia do umowy klauzuli o tego typu konstrukcji „(...) strony za niedozwolone uznają odwoływanie się w celu ustalenia treści [podkr. — B.K.] wiążącego je stosunku prawnego do jakichkolwiek innych materiałów związanych z tą umową, a w szczególności powoływania się na treść pism i oświadczeń stron złożonych przed i po zawarciu umowy”, konstatację o konieczności uszanowania wyrażonej w ten sposób woli kontrahentów odnosi jednak do zasady *clara non sunt interpretanda*.

⁹⁴ Por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 53, 57–58.

⁹⁵ Por. zwłaszcza *ibidem*, s. 55 i n.

⁹⁶ Na temat tak pojmowanej koncepcji *merger clause* por. Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 85; podobnie też G. Alpa: *Lectio straordinaria...*, *op. cit.*

⁹⁷ Por. G. Alpa: *Lectio straordinaria...*, *op. cit.*

⁹⁸ Por. M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 55. Por. też Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 42–43; Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym...*, *op. cit.*, s. 27, 97–104, 139 i n.; E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 31.

⁹⁹ M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 55. Zgodnie z założeniem o sekwencyjnym mechanizmie stosowania poszczególnych dyrektyw wykładni umów, wykładnia językowa kontraktu przeprowadzana jest dopiero

odwołujące się do kwestii dowodowych i pozbawienia kontrahentów kompetencji w zakresie wykluczania dopuszczalności dowodzenia pozatekstowego kontekstu umowy za pomocą dowodu z zeznań świadków i przesłuchania stron¹⁰⁰. Godna uwagi jest propozycja ujęcia *merger clause* na gruncie prawa polskiego jako oświadczenia woli służącego stronom do ograniczenia treści umowy do jej spisane go tekstu (bez naruszenia dyspozycji art. 72 § 1 k.c., bowiem znaczenie oświadczeń i uzgodnień stron poprzedzających definitywne zredagowanie tekstu umowy będzie następnie zdeterminowane wolą stron, która wyrazić się może bądź w odmiennym uregulowaniu objętych nimi kwestii w treści umowy — wówczas utracą one moc¹⁰¹, bądź w całkowitej rezygnacji z włączania ich do spisanej treści umowy), z jednoczesnym wprowadzeniem *sui generis* domniemania, że spisana umowa stanowi całość łączące go je stosunku prawnego¹⁰².

Zamysł wprowadzenia normatywnej regulacji klauzuli integralności umowy do projektowanego nowego kodeksu cywilnego czyni zadość sygnalizowanym w doktrynie potrzebom praktyki obrotu kontraktowego, którego uczestnicy zainteresowani wprowadzeniem w zawierającym stosunku umownym *merger clause* konfrontowani byli dotąd z niekorzystną sytuacją wynikającą z braku pożądanego unormowania tej materii w prawie polskim. Zaproponowana w projektowanym art. 92 k.c. formuła klauzuli integralności wprowadza pewną gwarancję ochrony dla stron umowy i ze względu na funkcję zabezpieczającą odpowiada postulatowi formułowanemu w doktrynie, powołującego się na optymalne rozwiązania zawarte w niewiążących zbiorach zasad prawa umów¹⁰³, w związku z czym może być oceniona pozytywnie. Według twórców projektu księgi pierwszej kodeksu cywilnego zlokalizowanie regulacji dotyczącej *merger clause* w przepisach poświęconych interpretacji uznać należy, z systemowego punktu widzenia, za bardziej poprawne niż zamieszczanie jej w przepisach o zawieraniu umowy i formie czynności prawnej, jak ma to miejsce w niektórych krajowych systemach prawnych czy DCFR¹⁰⁴.

w sytuacji, gdy zawiódą scharakteryzowane wyżej ogólne i szczegółowe reguły interpretacyjne. Podkreślić należy, że tekst umowy może mieć wpływ na kierunek interpretacji umowy z ich wykorzystaniem (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 21).

¹⁰⁰ M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 55–56.

¹⁰¹ Por. też M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 13.

¹⁰² M. Łolik: *Charakter prawny...*, *op. cit.*, s. 57–58.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 58.

¹⁰⁴ *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego*, s. 105. Por. art. II–4:104 zamieszczony w rozdziale 4 (*Formation*) księgi II (*Contracts and other juridical acts*) DCFR. Zob. też P. Machnikowski: *Przepisy dotyczące czynności prawnych... (cz. I)*, *op. cit.*, s. 34.

VI. WYKŁADNIA UMÓW A DYREKTYWY WYKŁADNI OŚWIADCZENIA WOLI

Z punktu widzenia systemowego istotne jest zagadnienie zlokalizowania w normach kodeksowych regulacji wykładni umów w stosunku do wykładni oświadczeń woli (czynności prawnych innych niż umowy)¹⁰⁵. Techniki legislacyjne uwzględniają wariant odrębnego unormowania obu kategorii, z jednoczesnym opowiedzeniem się za jednym z dwóch konkurencyjnych rozwiązań: ujęciem problematyki wykładni oświadczenia woli w sposób autonomiczny oraz opcji przewidującej subsydiarny charakter regulacji w tym zakresie, operującej odesłaniem do odpowiedniego stosowania przepisów o wykładni umów¹⁰⁶. W obowiązującym stanie prawnym reguła interpretacyjna wynikająca z dyspozycji art. 65 § 2 k.c., mimo że została sformułowana jedynie w odniesieniu do umów, znajduje zastosowanie także do jednostronnych oświadczeń woli składanych innej osobie¹⁰⁷.

Projektodawcy książki pierwszej nowego kodeksu cywilnego zdecydowali się na przyjęcie bardziej szczegółowego modelu normatywnego wykładni, wzorując się na prawach krajowych, które regulują wykładnię w sposób precyzyjny, oraz rozwiązaniach zaadaptowanych w księdze II DCFR, w której unormowano odrębnie wykładnię umów (*Section I. Interpretation of Contracts*) oraz wykładnię oświadczenia woli (*Section II. Interpretation of other juridical acts*). Zastosowana w projekcie systematyka przepisów o interpretacji zakłada rozgraniczenie dyrektyw interpretacyjnych na dyrektywy dotyczące interpretacji oświadczeń woli (art. 84–85 projektu k.c.)¹⁰⁸ i dyrektywy odnoszące się do umów.

¹⁰⁵ Por. E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 34; M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 18.

¹⁰⁶ Preferowanym modelem systematyzacji przepisów poświęconych wykładni umów, w przypadku rozbudowanej, szczegółowej regulacji, jest ich ujęcie w oddzielnym segmencie unormowania kodeksowego (najczęściej w osobnym rozdziale, dziale). Tego rodzaju rozwiązanie techniczne zaadaptowano m.in. w ustawodawstwach włoskim, francuskim, hiszpańskim, reprezentujących wariant szczegółowej regulacji wykładni umów. Analogiczną technikę legislacyjną wybierają ponadto twórcy aktów prawa międzynarodowego o charakterze *soft law*, w tym PECL, DCFR, Zasad CENTRAL (Center for Transnational Law: *Comprehensive Digest of principles, rules and standards of transnational commercial law*, tekst dostępny na stronie: <http://www.tldb.net/>) (por. E. Rott–Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 34).

¹⁰⁷ Por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995 r., III CZP 66/95, OSN 1995, nr 12, poz. 168; M. Safjan (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2004, s. 258.

¹⁰⁸ Zgodnie z założeniami projektodawców przy interpretacji oświadczeń składanych indywidualnemu adresatowi zasadniczą rolę odgrywałaby reguła nakazująca przyjąć takie rozumienie oświadczenia woli, jakie przyjąłaby rozsądna osoba znajdująca się w sytuacji adresata oświadczenia (por. *Księga pierwsza kodeksu cywilnego*, s. 102–104). Stąd wniosek, że w normatywnym ujęciu reguł wykładni umów dominuje koncepcja subiektywna, natomiast przy interpretacji innych oświadczeń woli — przyjęto koncepcję obiektywizującą (por. M. Romanowski: *Projekt kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 19).

PODSUMOWANIE

Regulacja wykładni umów zaprezentowana w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego zasadniczo spełnia oczekiwania i czyni zadość postulatowi *de lege ferenda* zgłaszanym w doktrynie¹⁰⁹. Atutem jest niewątpliwie odwołanie się przez projektodawców do propozycji zbiorów zasad prawa umów opracowanych przez europejskie grupy badawcze, których istotnym wyróżnikiem pod względem metodologicznym jest bazowanie na wszechstronnej analizie komparatystycznej oraz operowanie metodą wyboru najlepszego rozwiązania (*best solution*)¹¹⁰. Jednak w związku z sygnalizowanymi przez część polskiego środowiska prawniczego¹¹¹ wątpliwościami co do celowości tak daleko idącej modyfikacji kodeksowego modelu wykładni umów w porównaniu z obowiązującym stanem prawnym (zbliżonym w dużej mierze do regulacji kodeksu zobowiązań) i w konfrontacji z utrwalonym w judykaturze *modo operandi*, zasadne jest sformułowanie postulatu poddania pod dyskusję zasadniczych założeń dotyczących przewidzianej przez KKPC konstrukcji systemu wykładni umów. Spośród nowatorskich rozwiązań zaproponowanych w projekcie przedmiotem pogłębionej analizy powinna stać się przede wszystkim kwestia wyróżnienia katalogów ogólnych i szczegółowych reguł wykładni umów oraz ich konfiguracja, a także sam zamysł, jak i sposób uregulowania w ramach kodeksu materii *merger clause*.

BOGNA KACZOROWSKA

VISION OF THE INTERPRETATION OF CONTRACTS IN THE DRAFT OF BOOK ONE OF THE POLISH CIVIL CODE

S u m m a r y

The present study aims to illustrate in an outline the significant proposals concerning the rules of interpretation of contracts introduced in the draft of Book I of the new Civil Code prepared in October 2008 by the Civil Law Codifying Commission at the Minister of Justice. It includes also an analysis of the impact that several projects of uniform normalizations of supranational nature have on normative solutions regarding the interpretation of contracts, first of all the non-binding Draft Common Frame of Reference (DCFR) which has constituted the principal inspiration for the authors of the draft. The paper attempts to assess whether

¹⁰⁹ Por. zwłaszcza E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 34 i n.; M. Romanowski: *Ogólne reguły wykładni kontraktów...*, *op. cit.*, s. 18; J. Rajski: *Wykładnia kontraktów...*, *op. cit.*, s. 266.

¹¹⁰ E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 39.

¹¹¹ Por. *Kodeks pisany dla obywatela*, s. 15; M. Domagalski: *Kontrahentów pogodzą...*, *op. cit.*

the proposed shape of the rules on the interpretation of contracts satisfy the postulates formulated in the civil law doctrine as well as the expectation of contracting parties and whether it conforms with the contemporary tendencies prevailing in the European private law.